

Boldogok a kormánypártiak

A kormánypárthoz kötődés és a boldogság összefüggése Európában

A választói viselkedésről szóló irodalom igazolja, hogy a pártos kötődések nagy hatást gyakorolnak arra, hogy az emberek hogyan ítélnék meg politikai eseményeket és hogyan értékelik az új politikai információt. A vonatkozó kutatási eredmények szerint az emberek alacsonyabbnak érzik a korrupció szintjét, jobban bíznak a kormányban, és elégedettebbek a politikai intézmények és a demokratikus rendszer teljesítményével, ha a számukra kedves párt van kormányon. Jelen cikkünk azt vizsgálja, hogy a pártos gondolatmankók ehhez hasonlóan működhetnek-e a politikai kontextuson kívül is, azaz, a kormányoldalhoz való pártos kötődés magasabb boldogságszinttel jár-e együtt. Az elemzés a European Social Survey 30 európai országot lefedő adatbázisát vizsgálja, 2002 és 2015 között. A regressziós modellek tanúsága szerint a kormánypárthoz közelállóak boldogabbak, sőt, minél közelebb érzi magát egy válaszadó valamely kormányon lévő párthoz, annál boldogabb. Ezek az eredmények azt valószínűsítik, hogy a pártos érzelmek az élet nem politikai területére is jelentős hatást gyakorolhatnak.

Kulcsszavak: boldogság, pártos motivált érvelés, European Social Survey

Megjelent: Patkós Veronika, Farkas Eszter (2020) Boldogok a kormánypártiak. A kormánypárthoz kötődés és a boldogság összefüggése Európában. socio.hu, 2020/4. <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2020.4.1>

Az elmúlt három évtizedben a politikatudósok visszatérően arról számoltak be, hogy a pártos elköteleződések világszerte gyengülnek és a pártok politikai jelentősége csökken (Dalton 2002; Mair 2013; Wattenberg 1981). Némely szerzők viszont úgy vélik, hogy bár fontos változások következtek be az utóbbi évtizedben a pártok és választóik kapcsolatában, azt, hogy az emberek milyen véleményt alkotnak egy politikai esemény kapcsán, továbbra is nagymértékben a pártos kötődésük határozza meg. Számos kutatás rámutat például, hogy az emberek jelentéktelenebbnek értékelik a korrupciós eseteket, választási csalásokat vagy köztörvényes bűncselekményeket, amennyiben a saját politikai oldaluk politikusai a vétkesek (Anduiza, Gallego, and Muñoz 2013; Claassen and Ensley 2016). Hasonlóképpen, az aktuálisan kormányon lévő pártok támogatói általában alacsonyabb szintű korrupciót érzékelnek, mint az ellenzékiek (Blais, Gidengil, and Kilibarda 2015), és elégedettebbek a különböző politikai intézmények teljesítményével és a demokrácia minőségével is (Anderson and Guillory 1997; Blais and Gelineau 2007; Curini, Jou, and Memoli 2012; Jilke 2017). Másrészt, az ellenzéki választók hajlamosabbak azt gondolni, hogy választási csalás következtében veszítették el a választást (Edelson et al. 2017), illetve általánosságban kevésbé legitimnek érzékelni a választási folyamatot (Daniller 2016). Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a pártos kötődések továbbra is az identitás fontos részét képezik, és a *pártos motivált érvelés* jelenlétére utalnak.

A fent felsorolt szakirodalmi eredményekre támaszkodva, kutatásunkban azt vizsgáljuk, hogy a pártos motivációk - a politika területén túlterjedve - hatással lehetnek-e a szubjektív jóllétre. Abból indulunk ki, hogy ha a kormánypárti megkérdezettek pozitívabban gondolkodnak az országban zajló jelenlegi és jövőbeli politikai eseményekről, míg az ellenzékiek helyzetértékelése sötétebb és várakozásaik is pesszimistábbak, akkor ezek a különbségek közvetlenül megjelenhetnek az emberek boldogságszintjében. A hipotézisünk tehát az, hogy a (valamely) kormánypárt iránti elkötelezettség hozzájárul a magasabb

boldogságszinthez, és hogy a pártos elkötelezettség erősödésével egyenes arányban nő a kormánypártiak és ellenzékiek közötti boldogságkülönbség.

A kutatás fontos adalékul szolgálhat a döntéshozói elszámoltathatósággal kapcsolódó kutatások számára, mivel a kormány-ellenzék táborok közti esetleges “boldogság-szakadék” komoly kérdéseket vethet fel a politikai szereplők demokratikus elszámoltathatóságával kapcsolatban. Egy ilyen boldogságkülönbség megléte azon elképzeléseket támasztaná alá, amelyek megkérdőjelezzik, hogy a választók mennyire képesek objektív értékeléseket hozni a politikai teljesítménnyel kapcsolatban, és így esetlegesnek tekintik a demokratikus működés eredményességét (Achen – Bartels, 2016).

Tudomásunk szerint ez az első olyan kutatás, ami nemzetközi összehasonlításban vizsgálja a pártos elköteleződés és az egyéni boldogságszint közötti kapcsolatot. Bár ismerünk néhány korábbi eredményt arra vonatkozóan, hogy a választást megnyerő pártok támogatói lényegesen boldogabbak a választást követő napokban, mint a vesztes pártok támogatói (Gilbert et al. 1998; Kinari et al. 2015; Pierce, Rogers, and Snyder 2016; Wilson, Meyers, and Gilbert 2003), illetve, hogy ez a különbség kisebb mértékben, de az egész választási ciklusra kiterjedően fennállhat (Curini, Jou, and Memoli 2012; Patkós and Vay-Farkas 2012; Tsutsui, Yamane, and Ohtake 2017), a fenti kutatások többsége csupán egy-egy választás adatait vizsgálta, és némelyik mindössze pár tucatnyi kísérleti alany bevonásával készült. A hatás robusztusságának vizsgálata céljából a kutatásunk a European Social Survey adatait használja fel, adatbázisunk 2002 és 2015 között 30 európai országból tartalmaz megfigyeléseket, így összesen több mint 200 000 megkérdezett válaszait elemezzük. Ami az eredmények általánosíthatóságát és megbízhatóságát illeti, az adatbázisunk adta lehetőségek így messze túlmutatnak a korábbi, hasonló kérdést vizsgáló kutatások kínálta kereteken.

Számos fontos, a boldogság mértékében igazoltan jelentős hatású kontrollváltozó bevonása mellett a regressziós modelljeink igazolják, hogy a kormánypártiak boldogabbak az

ellenzékieknél az egész választási ciklus során, és a különbség fokozottan érvényesül az erősen elkötelezettek körében. Az eredmények arra utalnak, hogy a pártos kötődés továbbra is erős szerepet játszhat az európaiak identitásában, és hatása túlmutathat a politikai témákon.

ELMÉLETI KERET

A boldogság és pártkötődés kapcsolatára vonatkozó elméletalkotás során csupán maroknyi tudományos munkára támaszkodhatunk, és ezek egyike sem kísérli meg, hogy az összefüggés lehetséges okait szisztematikusan bemutassa. Alapos kutatás során is csak mintegy tucatnyi, meglehetősen heterogén minőségű és fókuszú munkát találtunk, amelyekből kiindulhatunk - azaz, némelyek közülük a választások lehetséges rövidtávú hatásaival foglalkoztak, míg mások a hosszútávúakkal, illetve különböznek annak kapcsán is, hogy a pártkötődés, az egy párthoz való ideológiai közelség vagy a szavazás hatását vizsgálták-e a személyes boldogságra vagy elégedettségre. Illetve, ezek egy része igen kis mintán elvégzett kísérleti kutatás, vagy nem különösebben rangos lapokban, esetleg műhelytanulmányként publikált eredmény. A következőkben tehát ezekre a szempontokra is figyelemmel leszünk a kapcsolódó empirikus irodalom bemutatása során.

Ahogy fentebb említettük, a kapcsolódó kutatások egy része azt igazolta, hogy a választások rövidtávon erősen hatnak a boldogságra. Wilson szerzőtársaival (2003) a magukat a politika iránt érdeklődőnek tartó egyetemisták körében vizsgálta a kérdést. Bár a választás győzteseinek és veszteseinek boldogsága között a feltételezettel megegyező irányú különbséget találtak, a veszteseket nem hangolta le annyira a vereség, mint azt a választás előtt valószínűsítették. Hasonló eredményre jutott egy másik kismintás kérdőíves kutatás is (Gilbert et al. 1998): a megkérdezettek rendre túlbecsülték, hogy a választási vereség milyen mértékben hat majd a későbbi boldogságukra. Pierce és szerzőtársai (2016) egy nagyobb kérdőíves mintán igazolták a választások azonnali boldogsághatását, viszont arra jutottak, hogy ez a hatás néhány nap alatt

eltűnik. Ehhez hasonló eredményre jutottak Kinari és szerzőtársai is a 2009-es japán választások hatásának elemzése során (Kinari et al. 2015). Ezek a tanulmányok tehát azt mutatják, hogy a választások elvesztése egyrészt tényleg elszomorítja az érintetteket, másrészt viszont, nagyjából egy hét elteltével a választási eredmény már nem befolyásolja a boldogságukat.

Néhány tanulmány ezzel szemben arra mutat rá, hogy a választási eredmények hosszabb távon is hathatnak a választók boldogságára, bár az általuk kimutatott hatás kisebb mértékű a fent leírt rövid távú hatásnál. Patkós és Vay-Farkas (2012) például European Social Survey adatokon kimutatták, hogy a magyar választók körében 2002 és 2010 között folyamatosan nőtt a különbség a kormánypárti és ellenzéki választók boldogságszintje között. Tsutsui és szerzőtársai (2017) pedig japán paneladatok vizsgálatával arra jutottak, hogy a kormánypárti szavazók évekként a kormányváltás után is szignifikánsan boldogabbak voltak az ellenzékieknél, és a különbséget nem magyarázták a személyiségvonások és attitűdök terén tapasztalható eltérések.

Más kutatók az adott kormányhoz való ideológiai közelállás szerepét vizsgálták, bár az eredmények etéren inkább vegyesek. Például Di Tella és MacCulloch (2005) 10 európai országra kiterjedő kutatásukban azt találták, hogy a kormányokhoz ideológiailag közelebb álló választók boldogabbak. Ezzel szemben Curini és szerzőtársai (2012) mintegy negyedszázadot felölelő és 70 000 választó véleményeit elemző eredményei szerint ilyen hatás csak a mérsékelt pozíciójú kormányok esetében volt kimutatható, a radikális kormánypártok választóira nem volt érvényes, Dolan és szerzőtársai (2008) brit választási adatokat elemző kutatása pedig arra jutott, hogy a csoportok közötti boldogságkülönbség elhanyagolhatóan kicsi.

Összefoglalva, vannak olyan empirikus eredmények, amelyek arra utalnak, hogy a pártkötődés összefügghet az emberek boldogságával, viszont a vonatkozó munkák egy része valójában nem erre a kérdésre fókuszált (lásd különösen (Di Tella and MacCulloch 2005;

Tsutsui, Yamane, and Ohtake 2017), a célzottabban a kérdéssel foglalkozó kutatások pedig csupán egy-egy ország kontextusában vizsgálták a kérdést, ami nagyban csökkenti az eredmények általánosíthatóságát. A legmeggyőzőbb, összehasonlító kutatási designnal rendelkező kutatások (Di Tella–MacCulloch 2005; Curini et al. 2012) valószínűsítenek ilyen kapcsolatot, de nem igazolják azt teljeskörűen.

Hipotéziseink megfogalmazása során a *pártos motivált érvelés* (Bisgaard 2015; Bolsen, Druckman, and Cook 2014; Green, Palmquist, and Schickler 2004; Jerit and Barabas 2012; Kahan 2016; Lebo and Cassino 2007; Leeper and Slothuus 2014); a motivált szkepticizmusról lásd (Taber and Lodge 2006)) elméletéből indulunk ki, ami Kunda (1990) motivált érvelés elméletén alapul. Kunda szerint az emberek a véleményalkotás során két fő célt követnek, és ez a két cél könnyen összeütközésbe kerülhet egymással. Egyrészt szeretnék, ha érvelésük helytálló lenne (*accuracy goal*), másrészt, ha olyan végeredményre jutnának a folyamat végén, amire a meglévő beállítódásaik alapján elejétől fogva szerettek volna jutni (*directional goal*). Motivált érvelésnek hívjuk, amikor az érvelésünket a direkcionális cél irányítja, tehát amikor olyan módon torzítva dolgozzuk fel az információt és úgy irányítjuk a véleményalkotásunkat, hogy a kívánt végeredményre juthassunk.

Amikor *pártos motivált érvelésről* beszélünk, a pártosságot az identitás egy fontos elemének tekintjük, ami úgy formálja a gondolkodást, mint “egy prizma, amin keresztül az egyének a politikai valóságot látják” (Lebo and Cassino 2007, 719). Ebből a szemszögből nézve minden belpolitikai esemény fontos lehet az identitás szempontjából, és azt feltételezhetjük, hogy a pártidentitás minden, a politikához akár lazán kapcsolódó esemény megítélésében is szerepet játszhat. Tanulmányunkban *pártos motivált érvelésnek (PMR)* azt nevezzük, amikor a pártos identitásunk szempontjából különösen fontos, hogy egy bizonyos véleményre juthassunk egy téma kapcsán, így az érvelésünket ennek megfelelő módon alakítjuk. Természetesen a pártos érzések nem egyformán erősek mindenki esetében, vannak erősen pártos, kevésbé erős

pártkötődésű, és független, apolitikus világnézetű emberek is. Így azt várhatjuk, hogy a PMR erősebben jellemzi az erős pártkötődésűeket, míg kevésbé erősen jelentkezik a kevésbé pártosak körében (Bisgaard 2015).

A PMR több egymással összefüggő csatornán keresztül éri el hatását. Egyik eszköze, hogy az emberek olyan forrásokból szeretnek informálódni, amelyek megerősítik őket a korábbi vélelmeikben (tehát az ő ízlésüknek megfelelő értelmezésben tálalják a híreket (Taber and Lodge 2006)). Egy másik eszköz, hogy az előzetes vélelmeikkel egybevágó bizonyítékokat erősebbnek érzik, míg az azokat cáfolóakat kevésbé tartják megbízhatóaknak (*confirmation bias* és *disconfirmation bias*, lásd például (Slothuus and de Vreese 2010; Taber and Lodge 2006)). Harmadrészt, a vélelmeikkel ellentétes, cáfolhatatlan bizonyítékkal szembesülve a választók végső mentsváráként gyakran a szelektív felelősség-tulajdonítás eszközéhez fordulnak – például, tagadhatatlanul gyenge gazdasági eredményekkel szembesülve a politikai vezetőik helyett kizárólag a külső környezetet okolják (Bisgaard 2015).

Abból kiindulva, hogy a kormánypárti és ellenzéki választók információs környezete, percepciói és értelmezései milyen nagymértékben és tendenciózusan eltérnek egymástól, azt várhatjuk, hogy a kormánypártiak a belpolitika minden egyes mozzanatára vonatkozóan pozitívabb értékelésekkel fognak rendelkezni az ellenzékieknél. Egyszerűbben fogalmazva, az a várakozásunk, hogy kormánypárti választók a pártos identitásuk védelme érdekében motiválva vannak rá, hogy úgy lássák, hogy az országukban jó dolgok történnek, míg ugyanezen okból az ellenzékiek arra motiváltak, hogy kételkedjenek és pesszimistábbak legyenek. Kutatási kérdésünk az, hogy ezek a pozitívabb és negatívabb értékelések hatnak-e a boldogságérzetre, tehát, a mindenkori kormánypártiak tendenciózusan boldogabbak-e az ellenzékieknél.

Ez alapján, hipotéziseink szerint, az inkumbens pártok támogatói boldogabbak az ellenzéki pártok támogatóinál (H1), és ez a boldogság különbség nagyobb az erős pártkötődésűek között, mint a gyenge pártkötődésűek körében (H2).

Az általunk vizsgált összefüggés magyarázatára az irodalomban megjelenik néhány további magyarázat is. Az alábbiakban három ilyen alternatív magyarázatot ismertetünk, bemutatva, hogy hogyan kívántuk a kutatás tervezése során kizárni, hogy az esetlegesen általunk talált hatást ne a PMR, hanem ezek valamelyike okozza.

Az első elmélet az egyes pártos csoportok értékei és preferenciái közötti alapvető különbségekből indul ki (Bullock 2009; Gerber and Green 1999). Az elmélet képviselői hangsúlyozzák, hogy a Downs-i koncepció értelmében az egyének önálló közpolitikai preferenciákkal rendelkeznek, és azt a pártot választják, amely ezekhez a preferenciákhoz a legközelebb áll (1957). Mivel okkal gondolhatjuk, hogy a kormánypártok által bevezetett intézkedések megegyeznek az őket támogató választók preferenciáival, valamint hogy ezek az intézkedések alapvetően a kormánypárti szavazóknak kedveznek majd, azok vélhetően az életkörülményeik javulását is eredményezik. Ennek a magyarázatnak a nem-materiális olvasata szerint (amelyet Di Tella és MacCulloch “pártos hipotézisnek” nevez (2005)) a kormánypárti szavazók magasabb boldogsága a kormányhoz való ideológiai és értékrendbeli közelségből fakad. Eszerint az érvelés szerint a kormánypárti szavazók azért boldogabbak, mert “az általuk ideálisnak tartott közpolitikai intézkedések valósulnak meg” (Tsutsui, Yamane, and Ohtake 2017, 5), hiszen ezek az ügyek (mint például az azonos neműek házassága vagy az abortusszal kapcsolatos szabályozások) fontosak számukra és a referenciacsoportjuk számára, függetlenül attól, hogy származik-e konkrét materiális, gazdasági hasznuk az adott intézkedésből vagy sem. Noha racionális és utilitarista megközelítések szempontjából az anyagi haszonnal kapcsolatos magyarázat kézenfekvőnek tűnik, korábbi kutatások során sem Di Tella és MacCulloch (2005), sem pedig Kinari és szerzőtársai (2015) nem mutattak ki erre vonatkozó szignifikáns hatást. A

pártos motivációkkal kapcsolatos hipotézis tesztelése céljából, illetve annak érdekében, hogy ezt a lehetséges hatást a racionális magyarázatoktól elkülönítsük, modelljeinkbe számos, a válaszadók eltérő életkörülményeit mérő változót is bevonunk, az ideológiai magyarázat tesztelésére pedig szerepeltetjük a kormánytól vett ideológiai távolságot.

A második alternatív magyarázat szerint az emberek “egyszerűen szeretnek nyerni” (Di Tella and MacCulloch 2005, 381), azaz önmagában az a tény, hogy a nyertesek vagy a vesztesek közé tartoznak-e jelentős hatással van az emberek hangulatára. Ez a hatás egy győztes sportfogadást vagy lottónyereményt röviden követő élményhez hasonlítható, amikor is szinte elhanyagolható az egyének csoportkötődése. Ebből a nézőpontból a választási győzelem még akkor is növeli az egyének boldogságát, ha nem kötődnek különösebben a kormánypárthoz, melyre a szavazatukat adták. Ez az elmélet azokkal a kutatási eredményekkel áll összhangban, amelyek kimutattak ugyan különbséget kormánypárti és ellenzéki szavazók boldogsága között, de amelyek szerint ez a hatás rövid idővel, maximum egy héttel a választásokat követően eltűnik (Álvarez-Díaz, González, and Radcliff 2010; Gilbert et al. 1998; Kinari et al. 2015; Pierce, Rogers, and Snyder 2016; Wilson, Meyers, and Gilbert 2003). Mintánkban átlagosan két évvel a választások után készült az interjúk, és kevesebb, mint az interjúk fél százaléka készült a választásokat követő egy hónapon belül. Az egyszerűség kedvéért a választásokat követő egy hónapban lekérdezett válaszadókat nem szerepeltettük az elemzésben, hogy kizárjuk annak lehetőségét, hogy a két csoport között esetlegesen csupán e rendkívül rövid távú, a szakirodalomban ‘*honeymoon effect*’-ként szereplő hatás okozzon különbséget. Továbbá, elemzésünkben külön vizsgáljuk azokat, akik valamelyik oldalra szavaztak és azokat, akik a kérdés pillanatában érzelmileg kötődnek a kormányzó vagy ellenzéki pártokhoz – amely nem feltétlenül jelenti, hogy ezekre a pártokra adták voksukat a korábbi választások alkalmával.

Egy lehetséges harmadik, nem politikai magyarázat szerint a kormánypártot támogató egyének eleve boldogabb személyiséggel rendelkeznek, és így a boldogságuk politikai

kontextustól független. Ez a magyarázat az egy-egy ország-esetről szóló kutatások esetében valószínűbb eshetőségként merül fel – bár történetesen Tsutsui és szerzőtársai cáfolták (2017) ezt az általuk vizsgált japán esetre vonatkozóan –, viszont az általunk alkalmazott kutatási design jelentősen csökkenti ennek a magyarázatnak a valószínűségét. Mivel a mintánk 7 kérdőíves hullám több mint 138 ország-évét tartalmazza, így a mintánkban szereplő kormánypárti és ellenzéki táborok minden szempontból rendkívül heterogének. E hét hullám által felölelt időben számos kormányváltás történt a vizsgált 30 országban, így ugyanazok az emberek a különböző lekérdezésekben a kormányváltások miatt hol ellenzékinek, hol kormánypártinak számíthatnak. Ez alapján, bár teljes mértékben nem kizárható, de mégsem valószínű, hogy egy esetleges kormánypártiak és ellenzékiek közti különbség e két rendkívül heterogén és állandóan változó összetételű tábor támogatói közötti véletlen, de szisztematikus személyiségkülönbségekből fakadjon.

Végül, a fordított okság problémáját is fel kell vetnünk, amit szintén megpróbáltunk megnyugtatóan kezelni, mégpedig a korábbi pártpreferencia (azaz a legutóbbi választásokon leadott szavazat) független változóként való szerepeltetésével a pillanatnyi pártszimpátia helyett.

Összefoglalva, noha a feltételezett összefüggés mögötti elméleti magyarázat oksági természetű viszonyt feltételez, a rendelkezésünkre álló kérdőíves módszerekkel a boldogság és a pártkötődés közötti oksági kapcsolat bizonyítása természetesen nem lehetséges. Elemzésünkben mindenesetre megkíséreljük, hogy a legkézenfekvőbb nem politikai jellegű magyarázatokat (pusztán a választási győzelem hatását a boldogságra, illetve a győztesek és vesztesek közötti attitűd- és személyiségbeli különbségeken alapulókat), az ideológiai-közpolitikai közelségen alapuló magyarázatokat, illetve a fordított okság lehetőségét is minél kisebbre csökkentjük, amennyire az eszközeink megengedik.

ADATOK ÉS VÁLTOZÓK

A hipotéziseinket a European Social Survey projekt első hét hullámának összesített adatain teszteltük, az adatbázis az Európai Gazdasági Térség 30 országára vonatkozóan tartalmaz adatokat, a 2002 és 2015 közötti időszakból. Bár néhány lekérdezés egyes további országokra is kiterjedt (Albánia, Koszovó, Izrael, Oroszország, Törökország és Ukrajna), ezeket az eseteket két ok alapján végül kizártuk az elemzésből. Az egyik, hogy az EGT tagállamaira korlátozva az elemzést, azok hasonló történeti, kulturális és politikai háttere miatt a nem modellezhető heterogenitás szintje alacsonyabban tartható az elemzés során. Másrészt, az EGT-n kívül eső országok többségében nem liberális demokráciák, így a politikai környezet nem feltétlenül kedvez annak, hogy a (főként az ellenzéki gondolkodású) megkérdezettek valóban őszintén válaszoljanak a politikai preferenciáikat, vélekedéseiket firtató kérdésekre.

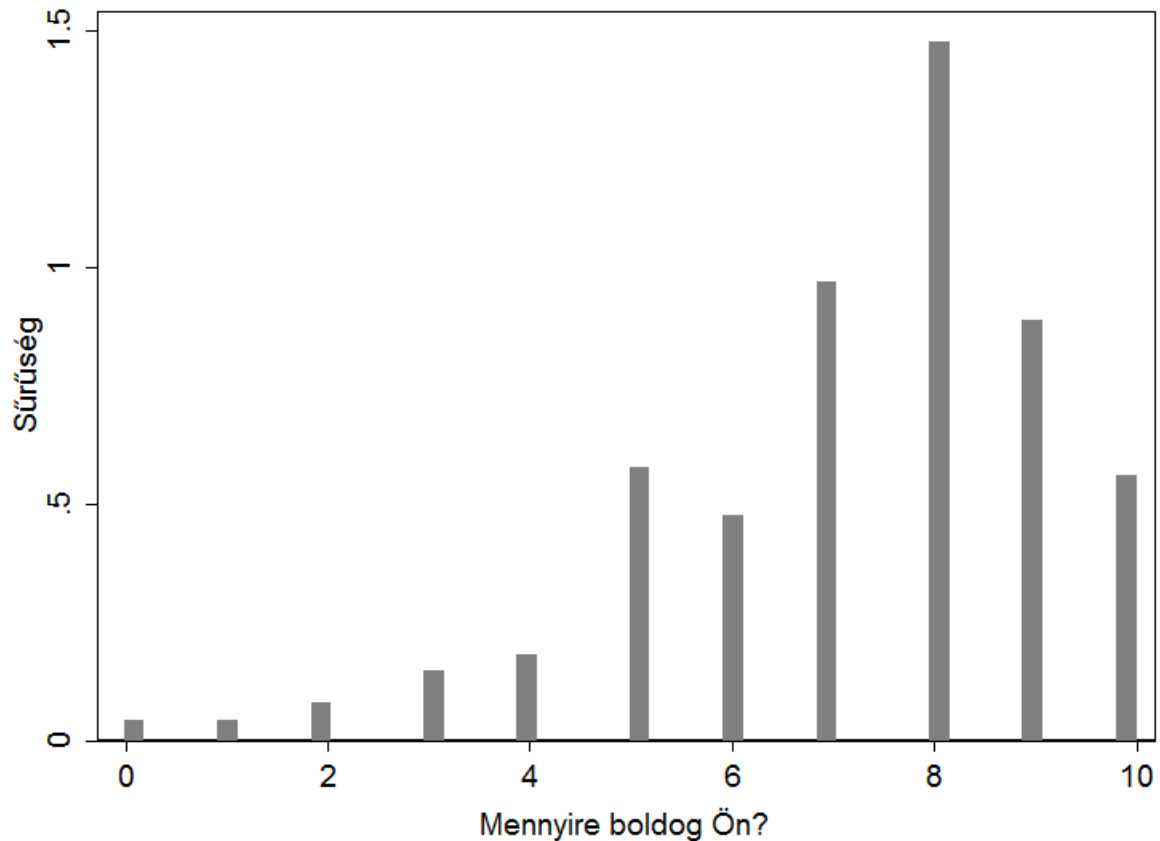
Mivel nem minden ország vett részt minden lekérdezésben, az egyesített adatbázis 138 ország-évet ölel fel, és összesen 260 000 megkérdezett válaszait tartalmazza. Ezt a 138 ország-év esetet az 1. függelék táblázata összegzi. Ennek megfelelően, illetve további változók hiányzó adatai miatt, a regressziós modellek 113 000 és 212 000 közötti számú válaszadó adatait vizsgálják, amelyek pontos értékeit az 1. Táblázatban tüntettük fel. Mivel kutatási kérdésünk alapvetően a választások esetleges hosszútávú boldogság-hatására vonatkozik, és a korábbi kutatások a választásokat követő legfeljebb egy-két hetes időtávon belül találtak szignifikáns boldogságkülönbséget az ellenzékiek és a kormánypártiak között, kizártuk az elemzésből azokat a válaszadókat, akiket kevesebb, mint 30 nappal a választások után kérdezték meg. Ez az egész minta kevesebb mint 0,5%-át érintette.

Függő változó

A boldogság számszerűsítésére a kérdőívben szereplő, közvetlenül a boldogságra irányuló kérdést használtuk. A résztvevőknek tehát azt a kérdést kellett megválaszolniuk, hogy *“Mindent egybevéve, Ön mit mondana, mennyire boldog?”*; egy olyan tizenegy fokú skálán, ahol a 0 nagyon boldogtalant, a 10 pedig nagyon boldogot jelent. Elemzésünk során abból indulunk ki, hogy a fenti kérdésre adott válaszok elfogulatlanok és megbízhatóak, tehát valóban jellemzőek a megkérdezettek jóllétére. A változó eloszlása balra ferde, átlaga 7,23, tehát az elemzésben szereplők összességében inkább boldogok, mint boldogtalanok voltak.¹ A függő változónk eloszlását az 1. ábra mutatja.

---

¹ Érdemes megjegyezni, hogy a boldogság skála megfelelő értelmezése tudományos vita tárgya, tehát a pszichológusok általában ordinális, míg a közgazdászok intervallum skálaként értelmezik. Ferrer-i-Carbonell és Frijters (2004) szerint viszont mindegy, hogy melyik megközelítést követjük, mivel elemzésükben a különböző feltevéseknek megfelelő, eltérő módszerekkel nagyon hasonló eredményekre jutottak.

1. ábra. A függő változó eloszlása

Független változók

A *pártkötődés* vizsgálatára két megközelítést is használtunk. Egyrészt, vizsgáltuk, hogy a lekérdezés idején kormányon lévő vagy ellenzékben lévő párthoz érezte-e magát közel a megkérdezett (amennyiben volt olyan párt, amelyhez közel érezte magát). A kérdés pontos megfogalmazása a European Social Survey kérdőívében: „Van-e olyan politikai párt, amely közelebb áll Önhöz, mint a többi?”, illetve ha erre „igen” választ adott a kérdezett, a kapcsolódó kérdés, hogy „Melyik ez a párt”? A kérdőív e kérdéshez fűzött magyarázó megjegyzése értelmében (*in the sense of the party one most identifies or sympathises with or is most attached to, regardless of how one votes*) a továbbiakban a “szimpatizál”, “közel érzi magát”, “kötődik”

kifejezéseket szinonimaként alkalmazzuk, és minden esetben erre az ESS változóra utalunk velük.

Másrészt, az eredményeink robusztusságának vizsgálata érdekében, a legutóbbi választásokon leadott szavazat alapján is elvégeztük ezt a besorolást, mivel lényegesen többen tudnak vagy hajlandóak arra a kérdésre válaszolni, hogy mely pártra szavaztak legutóbb, mint hogy melyik párthoz érzik magukat közel. Korábbi kutatások azt mutatják, hogy a pártválasztás és a pártkötődés az európai választók esetében nagyon nagy mértékben átfedő fogalmak (Dalton and Weldon 2007, 181–82). A múltban leadott szavazat szerepeltetése a modellben a jelenlegi pártkötődés helyett azzal az előnnyel is jár, hogy (őszinte szavazók esetén) kizárja a fordított okság lehetőségét, azaz, nem fordulhat elő, hogy a válaszadó *jelenlegi* boldogsága hasson a *korábbi* szavazatára. Ez a robusztussági becslés tehát megerősíti, hogy a boldogság és a kormányhoz való kötődés összefüggésekor a valószínűbb értelmezés, hogy a pártkötődés hathat (inkább) a boldogságra, nem pedig fordítva.

Annak érdekében, hogy világosan megkülönböztethessük egymástól a fenti változók alapján a kormánypárti és ellenzéki érzelműeket, minden olyan esetet ki kellett zárunk az elemzésből, amelyekben nem lehetett világosan eldönteni, hogy a kettő közül valaki melyik kategóriába is tartozik. Tehát minden olyan esetet kizártunk, ahol a lekérdezés a választások során, illetve a választások és az új kormány megalakulása közötti időszakban zajlott. Két kormányátalakítás is lekérdezési időszakokra esett, így két olyan kisebb párt támogatóit is ki kellett zárunk az elemzésből, akik ekkor léptek ki a kormányból (a Pim Fortuyn párt támogatóit a 2002-es holland mintából, és a Centrista Párt támogatóit a 2010-es francia mintából). A kormányok összetételére vonatkozó adatokat a Comparative Political Data Set projektől kölcsönöztük (Armingeon et al. 2016). Ezek alapján soroltuk be a megkérdezetteket a “kormánypárti”, “ellenzéki” és a “független” kategóriákba, ez utóbbiak közé azok tartoztak, akik nem állnak

közel egyik párthoz sem, illetve nem vettek részt a választásokon. Akik megtagadták a válaszadást, azokat pedig kizártuk az elemzésből.

A pártkötődés erősségének meghatározására az arra a kérdésre adott válaszokat használtuk, hogy mennyire érzi magához közel a megkérdezett az általa kedvelt pártot. Ezt egy négyfokozatú skálán mérjük, ahol a 0 az “egyáltalán nem áll hozzá közel”-t a 3-as pedig a “nagyon közel áll hozzá”-t jelenti.

Mivel felmerülhet, hogy egy négy fokozatú skála nem eléggé finom egy lineáris becsléshez való alkalmazáshoz, így a hatás robusztusságának ellenőrzése érdekében az eredeti változót dummy változóvá alakítottuk, és egyes modelljeinkben a kevésbé kötődők 0 értékkel, míg az erősen vagy nagyon erősen kötődők 1-es értékkel szerepelnek.

Kontroll változók

A boldogsággal kapcsolatos tanulmányok eredményei szerint az egyének boldogságát – a genetikai tulajdonságokon túl – életkörülményeik és különböző szocio-demográfiai tényezők is nagyban meghatározzák. Ezen tényezők többsége az egyének pártpreferenciáját is szignifikánsan magyarázza, például, elsősorban a leginkább kedvezményezett társadalmi csoportok támogatják a fennálló *status quot*, azaz ők azok, akik a legnagyobb valószínűséggel szavaznak a kormánypártokra. Így joggal gondolhatjuk, hogy a magasabb egyéni boldogság szintet eredményező körülmények bizonyos mértékben egyúttal a kormánypártra szavazáshoz is hozzájárulhatnak. Annak érdekében hogy a pártkötődés boldogságra gyakorolt hatását elkülönítsük modelljeinkben, számos magyarázó változót vontunk be, amelyek a boldogságot és a pártpreferenciát is magyarázhatják.

A magyarázó változók kiválasztásakor nagyban támaszkodtunk Dolan, Peasgood és White átfogó, az egyéni boldogság szintet befolyásoló tényezőkről szóló összefoglaló tanulmányára (2008). Ahogy azt a szerzők is hangsúlyozzák, az egyének abszolút és relatív jövedelmi

helyzete, egészségi állapotuk, személyes és közösségi kapcsolataik, munkaerőpiaci státuszuk valamint családi állapotuk azok a tényezők, amelyek a vonatkozó kutatások eredményei szerint meghatározó szerepet játszanak abban, mennyire vallják magukat boldognak. Annak érdekében, hogy a kormánypárthoz való kötődés boldogságra gyakorolt hatását elkülönítsük modelljeinkben, a fentiekben túl kontroll változóként szerepeltetjük a válaszadók életkorát, nemét, iskolázottsági szintjét, hogy diszkriminált csoport tagjának érzik-e magukat, illetve a válaszadók relatív ideológiai pozícióját is. Az alábbiakban részletesen bemutatjuk az egyes magyarázó változók mérési módszerét, valamint minden esetben kitérünk arra, milyen kapcsolatot feltételezünk az adott magyarázó változó és a modelljeink függő változója, az egyének boldogsága között.

Jövedelem. A vonatkozó tudományos kutatások konzisztensen igazolják a boldogság és a jövedelem közötti pozitív kapcsolatot. Elemzésünkben a válaszadók szubjektív jövedelmi helyzetét és a boldogság kapcsolatát vizsgáljuk, azaz nem a konkrét jövedelmüket, hanem a saját maguk által érzékelt jövedelmi helyzetet vesszük figyelembe. Ennek az egyik fő oka hogy kiküszöböljük az abszolút jövedelemet mérő változó mérésének változásaiból illetve a nagymértékű adathiányból fakadó problémákat. Mivel a válaszadók – érthető módon – kevésbé szívesen vallják be a kérdezőbiztosoknak, hogy mennyit keresnek, mint hogy mennyire könnyen jönnek ki a jövedelmükből, az előbbi változó esetében körülbelül a lekérdezések negyedében nem szerepel érvényes válasz, míg az utóbbi változó esetében szinte elhanyagolható az adathiány.

Egészség. Az egészségesebb emberek várhatóan boldogabbnak vallják magukat. Az erre vonatkozó változó az egyének szubjektív egészségi szintjét méri, ahol az 1-es érték “*nagyon rossz*”, az 5-ös érték pedig “*nagyon jó*” érzékelt egészségi állapotot jelöl.

Szociális élet. Az aktív szociális étellel bíró egyének boldogabbnak azoknál, akiknek kevés emberrel van személyes kapcsolatuk. A társas aktivitást mérő változó arra kérdez rá, milyen

gyakran jár társaságba a kérdezett a hozzá hasonló korúakhoz képest. A válaszlehetőségek 1-től 5-ig terjedő skáláján az 1 a “*sokkal ritkábban, mint mások*”, az 5 a “*sokkal többször, mint mások*” válaszokat jelölik.

Bizalom/társadalmi tőke. Minél inkább bízunk valaki más emberekben, annál boldogabbnak vallja magát. Éppen ezért a válaszadóknak a többi emberhez való hozzáállását is szerepeltettük modelljeinkben. A vonatkozó változó értéke 0, ha a válaszadó szerint “*nem lehetünk elég óvatosak*”, és 10, ha a válaszadó szerint “*a legtöbb ember megbízható*”.

Munkanélküliség. A munkával nem rendelkező egyének várhatóan kevésbé boldogok azoknál, akik a munkaviszonyukból kifolyólag biztos jövedelemmel, napi rutinnal, feladatokkal és esetleg sikerélményekkel rendelkezhetnek. A munkanélküliséget mérő dummy változó 1-et vesz fel, ha a válaszadó az elmúlt 7 napban nem rendelkezett munkaviszonnyal.

Diszkrimináció. A társadalmi integrációra vonatkozó tudományos eredményekből kiindulva azt várjuk, hogy amennyiben a válaszadó diszkriminált társadalmi csoport tagja, az negatív hatással lesz a boldogságára. Az erre vonatkozó dummy változó abban az esetben vesz fel 1-et, ha a válaszadó úgy nyilatkozott, olyan csoport tagjának tartja magát, amelyet hátrányos megkülönböztetés ér az adott országban.

Családi állapot. A családi állapot és boldogság közötti kapcsolatra vonatkozóan a szakirodalom eredményei ellentmondásosak. Ennek oka részben az, hogy különböző módon kódolják a családi állapotot mérő változót, illetve a választott referencia kategóriák is eltérőek az egyes tanulmányokban (Dolan, Peasgood, and White 2008). Összességében elmondható, hogy azok, akik hosszútávú kapcsolatban élnek, szignifikánsan boldogabbak azoknál, akik nem rendelkeznek stabil párkapcsolattal, illetve hogy a partnerük elvesztése jelentősen csökkenti az egyének boldogságát. A családi állapotra való kontrollálás érdekében három dummy változót vontunk be a modelljeinkbe: *házas*, *elvált* és *özvegy*, a referencia kategóriába pedig azok tartoznak, akik még soha nem voltak házasok.

Iskolázottság. Számos kutatás fordított U alakú kapcsolatot azonosított a boldogság és az iskolázottság között (Hartog and Oosterbeek 1998) (azaz a középfokú iskolai végzettséggel rendelkezők boldogabbnak bizonyultak az alacsony és a magas iskolázottságú embereknél), noha az iskolázottság hatása modellenként változhat annak fényében, milyen kontroll változókat tartalmaznak. Modelljeinkben az *iskolában eltöltött évek száma* szerepel, illetve annak négyzetes formája is; előbbi esetén pozitív, utóbbi esetén negatív kapcsolatot feltételezünk a függő változóval.

Vallásosság. A vallásosság és boldogság közötti kapcsolatot vizsgáló tanulmányok jelentős része a vallásosság pozitív hatását azonosította az egyének boldogságára (Alan Lewis et al. 1997; Lewis, Maltby, and Burkinshaw 2000; Lewis, Maltby, and Day 2005). A regressziós modelljeinkbe bevont, vallásosságot mérő magyarázó változó 0 értéket vesz fel ha a válaszadó *“egyáltalán nem vallásos”*, és 10-es értéket ha a válaszadó *“nagyon vallásos”*.

A kormánytól való ideológiai távolság. A pártos motiváció szerepére vonatkozó hipotézisünk tesztelése céljából az egyének ideológiai preferenciára is kontrollálunk, hiszen azok, akik ideológiai szempontból közel érzik magukat az inkumbens párt(ok)hoz, a racionális érvelésből kiindulva nagyobb valószínűséggel elégedettek a kormány közpolitikai intézkedéseivel. Azaz, a kormányhoz való ideológiai közelség egyúttal magasabb boldogságszintet is eredményez. Mivel az európai kormánypártok bal-jobb ideológiai skálán elfoglalt pozíciójáról nincs olyan elérhető adatbázis, ami az elemzési céljainknak megfelelne, a kormányok ideológiai pozícióját a *medián szavazójuk ideológiai pozíciójának* proxy változójával mérjük. A bal-jobb skálán elfoglalt ideológiai pozíciót egy 11 fokú skála méri. A várakozásoknak megfelelően az ideológiai távolságot mérő változó negatívan korrelál a kormánypártra való szavazással ($r=-0,301$; $p=0,000$), valamint a kormánypárthoz való érzelmi közelséggel is ($r=-0,313$; $p=0,000$). Azaz minél távolabb van a válaszadó a kormánypárt medián

szavazójának ideológiai pozíciójától, annál kisebb a valószínűsége, hogy a kormánypártra szavaz.

Nem. A válaszadó nemének boldogságra gyakorolt hatásával kapcsolatban nem egységes a szakirodalom; míg néhány tanulmány szerint a nők boldogabbak a férfiaknál (Hartog and Oosterbeek 1998), más tanulmányok a kor, nem és boldogság közötti interakciós kapcsolatot hangsúlyozzák (Inglehart 2002).

Kor. A vonatkozó tanulmányok egybehangzóan a kor és a boldogság közötti U-alakú kapcsolat meglétét bizonyítják. Azaz, noha a boldogság szintje a kor előrehaladtával csökken, a fiatalok és az idősek is boldogabbak a középkorú embereknél, és ez a kapcsolat megmarad a jövedelem, iskolázottság és egészségre való kontrollálást követően is (Blanchflower and Oswald 2008; Frijters and Beaton 2012; Lelkes 2017). Az iskolázottsághoz hasonlóan a kor változót is szerepeltettük modelljeinkben négyzetes formában is.

Alkalmazott elemzési módszer

Mivel a kérdéseink az egyéni szintre vonatkoznak, ebben a tanulmányban nem foglalkozunk azokkal a különbségekkel, amelyek országos szinten befolyásolhatják a boldogságot (pl. átlaghőmérséklet, napsütéses órák száma, az ország népsűrűsége, az egészségügyi rendszerének minősége, a közbizalom szintje, stb.). Annak érdekében, hogy ezek a különbségek ne okozzanak problémát az adatok összesített kezelésénél, hipotéziseinket az ország- és évhatásokat rejtett dummy változókként bevonó, így azok hatását is felszívó OLS regressziós modellekkel (*ordinary least squares regression absorbing indicators*) teszteljük, a robusztus standard hibákat az ország-évekre klaszterezve. A regressziós elemzés során a kormánypárti és ellenzéki szimpatizánsokat hasonlítjuk össze. Mivel tisztában vagyunk azzal, hogy így számos megfigyeléssel csökken az adatbázisunk, hiszen sok válaszadó egyetlen olyan pártot sem jelölt meg, amelyhez közel érezné magát, így az 1. modellben kormánypárti és ellenzéki

szimpatizánsokat különböztetünk meg, míg a 2. modellbe bevonjuk azokat is az elemzésbe, akik egyik politikai párthoz sem érzik közel magukat.

A 3. modellben a kormánypárttal való szimpatizálást interaktáljuk a pártkötődés erősségével. A második hipotézisünknek megfelelően pozitív korrelációt feltételezünk ezen interakciós tényező esetén, azaz minél közelebb érzi magát a válaszadó egy adott párthoz, annál nagyobb mértékben fog különbözni a boldogság szintje egy hozzá hasonló tulajdonságokkal bíró, de vele nem azonos politikai oldalon álló válaszadó boldogságától. A 4. modellünkben pedig, a fentebb bemutatott okokból, a párthoz való közelséget dummy változó formájában szerepeltetjük.

AZ ADATELEMZÉS EREDMÉNYEI – BOLDOGABBAK-E A KORMÁNYPÁRT IRÁNT ELKÖTELEZETT VÁLASZADÓK?

Az 1. táblázat a regressziós modellek boldogságra vonatkozó becsléseit tartalmazza. Ahogy az eredményekből látható, a kontrollváltozók bevonása mellett is mérsékelt de szignifikáns a kapcsolat a kormánypárthoz való kötődés és a boldogság között. Azon válaszadók, akik a kormánypárt iránti kötődésüket fejezték ki, átlagosan 0.120 illetve 0.114-del boldogabbak az ellenzéki kötődésű válaszadóknál (az 1. és 2. modellben, utóbbi tartalmazza a pártkötődést nem kinyilvánító válaszadókat is).

1. Táblázat.

	(1)	(2)	(3)	(4)
Kormánytól vett ideológiai távolság	0.024*** (0.005)	0.018*** (0.004)	0.023*** (0.005)	0.024*** (0.005)
Kormánypárthoz közel áll ^a	0.120*** (0.017)	0.114*** (0.019)	0.019 (0.039)	0.080*** (0.027)
Nem áll közel egyik párthoz sem ^a		0.004 (0.018)		
Mennyire áll közel			0.026** (0.013)	
Kormánypárthoz közel áll ^a #Mennyire áll közel			0.060*** (0.019)	

Mennyire áll közel(dummy)				0.020 (0.021)
Kormánypárthoz közel áll ^a #Mennyire áll közel (dummy)				0.066** (0.029)
Szubjektív jövedelmi helyzet	0.441*** (0.019)	0.468*** (0.017)	0.441*** (0.019)	0.442*** (0.019)
Másokba vetett bizalom	0.083*** (0.005)	0.083*** (0.004)	0.082*** (0.005)	0.082*** (0.005)
Szociális kapcsolatok	0.192*** (0.011)	0.206*** (0.010)	0.193*** (0.012)	0.194*** (0.012)
Egészségi állapot	0.433*** (0.014)	0.443*** (0.013)	0.434*** (0.014)	0.434*** (0.014)
Munkanélküliség	-0.362*** (0.037)	-0.294*** (0.029)	-0.360*** (0.038)	-0.360*** (0.038)
Vallásosság	0.039*** (0.004)	0.045*** (0.003)	0.039*** (0.004)	0.039*** (0.004)
Iskolázottság	0.008 (0.010)	0.010 (0.008)	0.006 (0.010)	0.007 (0.010)
Iskolázottság ²	-0.001* (0.000)	-0.001** (0.000)	-0.001 (0.000)	-0.001* (0.000)
Nő ^b	0.104*** (0.015)	0.109*** (0.014)	0.103*** (0.015)	0.102*** (0.015)
Kor	-0.045*** (0.003)	-0.045*** (0.002)	-0.046*** (0.003)	-0.046*** (0.003)
Kor ²	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)
Diszkriminált csoport tagja	-0.309*** (0.040)	-0.353*** (0.028)	-0.306*** (0.041)	-0.305*** (0.041)
Házasc	0.513*** (0.025)	0.508*** (0.022)	0.519*** (0.025)	0.519*** (0.025)
Elváltc	-0.040 (0.037)	-0.073*** (0.026)	-0.043 (0.037)	-0.042 (0.037)
Özvegyc	-0.248*** (0.036)	-0.251*** (0.031)	-0.243*** (0.036)	-0.243*** (0.036)
Konstans	3.825*** (0.141)	3.648*** (0.118)	3.800*** (0.138)	3.819*** (0.139)
N	113587	211969	106982	106982
R-squared	0.245	0.246	0.248	0.248

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

^a Referencia kategória: ellenzéki

^b Referencia kategória: férfi

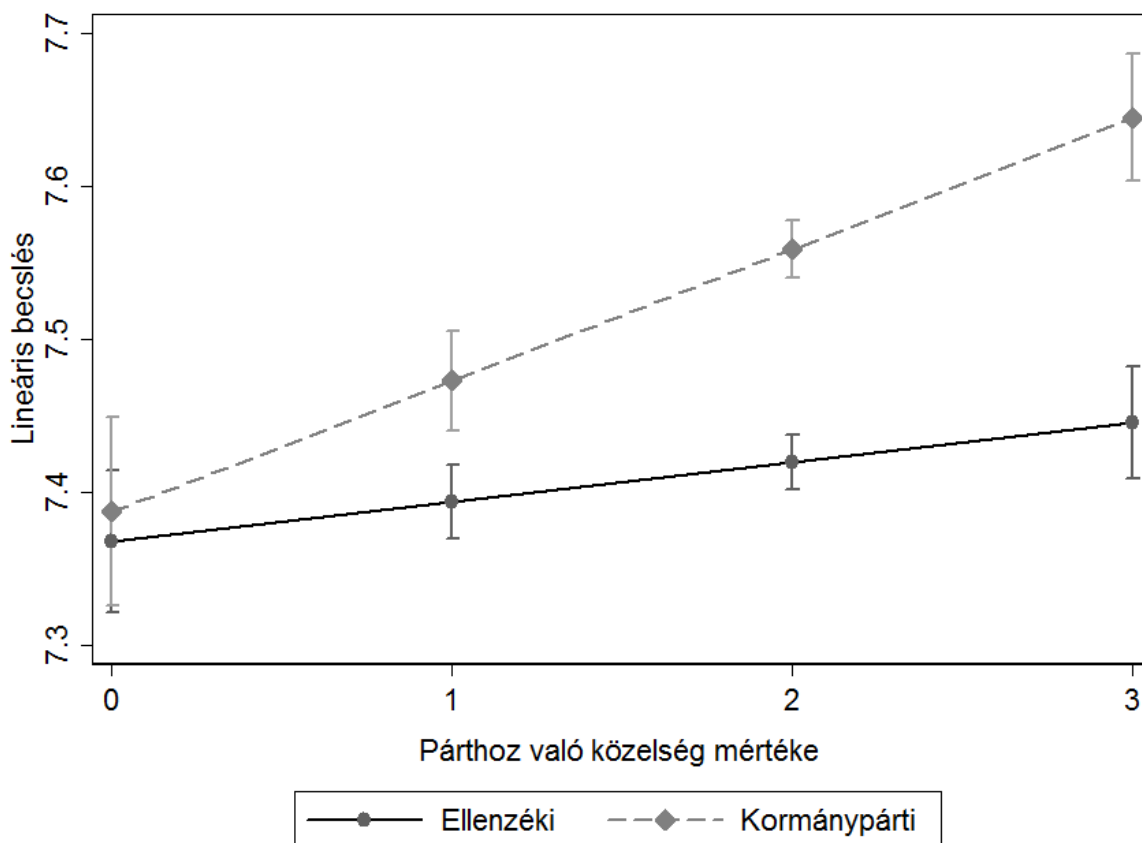
^c Referencia kategória: egyedülálló

1. Táblázat. A válaszadók boldogságát becsülő lineáris regressziós modellek. A táblázat az ország- és év fix hatásokat figyelembe vevő lineáris regresszió együtthatóinak értékeit, illetve zárójelben az ország-évekre klaszterezett robusztus standard hibákat tartalmazza.

A 3. modellben szereplő interakciós tényező szignifikáns együtthatója szerint minél erősebb az adott párt iránti kötődés, annál nagyobb a különbség kormánypárti és ellenzéki szimpatizánsok boldogsága között. A marginális hatásokat a 2. ábra szemlélteti. Ahogy az ábrán is látható, azon kormánypárti és ellenzéki válaszadók boldogsága között nincs jelentős különbség, akik nem érzik közel magukat a választott párthoz.² A két csoport közötti különbség viszont már a gyenge pártkötődésűek között is szignifikáns, és a pártkötődés erősödésével ez a “boldogság-szakadék” tovább növekszik. Figyelembe véve az összes kontrollváltozó hatását, az erős kötődésű kormánypárti és ellenzéki szavazók becsült boldogsága közötti különbség több mint 0.2 pont. Ez az eredmény azért is különösen fontos, mert nagyban csökkenti annak az esélyét, hogy a boldogság és a pártkötődés közti összefüggés valamely más, nem pártkötődés-alapú elmélettel magyarázható lenne.

---

² A válaszadók ezen csoportja viszonylag speciális, hiszen igennel feleltek arra a kérdésre, hogy “*van-e olyan párt, amely közelebb áll Önhöz, mint a többi?*”, meg is nevezték ezt a pártot, azonban az arra vonatkozó kérdésre, hogy mennyire szimpatizálnak ezzel a párttal, már azt felelték hogy “*egyáltalán nem*”. Ebbe a csoportba az érvényesen válaszolók csupán mintegy 2,4%-a tartozott.

2. ábra. A pártkötődés marginális hatása az ellenzékiek és a kormánypártiak boldogságára, 95%-os konfidencia intervallummal.

A kontroll változók együtthatói szignifikánsan magyarázzák a boldogság varianciáját, és a hatás iránya többnyire a várakozásoknak megfelelően alakul. Az eredményekből láthatjuk, hogy a jövedelem, a bizalom, a szociális élet, egészségi állapot, vallásosság növekedése magasabb boldogságszintet eredményez, ahogy az is, ha nő vagy házas a válaszadó. Ezzel szemben a munkanélküliek, elváltak és özvegyek boldogtalanabbak. Ezen felül a modellek együtthatói a kor U alakú, valamint az iskolázottság fordított U alakú hatását is igazolják.

Az egyetlen független változó, amelynek hatása ellentmond az eredeti várakozásainknak, a kormány ideológiai pozíciójától vett távolság. Ebben az esetben az együttható értéke – meglepő módon – pozitív, azaz minél távolabb áll a válaszadó a kormány ideológiai pozíciójától, annál boldogabb. Ez az eredmény ellentétes Di Tella és MacCulloch kutatási eredményeivel is (2005).

Ugyanakkor alátámasztja a pártos motivációkkal kapcsolatos hipotézisünket, hiszen ez alapján nem feltételezhetjük, hogy a kormánypárthoz kötődő válaszadók magasabb boldogsága abból fakadna, hogy az általuk preferált közpolitikai intézkedéseket valósítják meg. Néhány további modellt is teszteltünk annak érdekében, hogy magyarázatot találjunk az ideológiai távolság és a boldogság közötti pozitív kapcsolatra, és az összefüggés nem bizonyult különösen robusztusnak, időnként a hatásnak mind a szignifikanciája, mind az iránya változott. Mindenesetre, ez az összefüggés mindenképpen megérdemli, hogy későbbi kutatások tárgyául szolgáljon. Véleményünk szerint az itt megjelenő különbség fakadhat abból is, hogy az ideológiailag közelebb álló kormányokkal szemben az embereknek magasabbak az elvárásaik, de ezt a feltételezést ezeken az adatokon nem tudtuk vizsgálni. Az is lehetséges, hogy a választók többségének egy jobb-bal skálán nehezebb esik elhelyezni az ideológiai álláspontját, illetve, hogy többségük nem rendelkezik olyan kikristályosodott ideológiai nézetrendszerrel, ami a közpolitikai preferenciáival szoros kapcsolatban állna. Visszatérve az itt vizsgált fő kérdéshez, az mindenesetre megállapítható, hogy a kormánypárti és ellenzéki kötődésű szavazók boldogsága közötti különbség *nem a közöttük lévő ideológiai különbségekből fakad*, mint ahogy azt néhány korábbi munka feltételezte.

Végül, az eredmények robusztusságának ellenőrzése céljából, hipotéziseinket nem csak a *párthoz kötődés*, de a *pártra szavazás* figyelembevételével is teszteltük. Az alkalmazott regressziós eljárás és a bevont kontroll változók az eredeti modellekkel megegyeznek; azaz először kormánypárti és ellenzéki szavazókat hasonlítottunk össze, majd bevontuk azokat a válaszadókat is, akik nem válaszoltak a kérdésre, vagy nem vettek részt a legutóbbi választásokon. Az eredményeket az 1. táblázat mutatja. Ahogy az a modellek együtthatóiból látható, a kormánypárti szavazók mindkét modell eredményei szerint boldogabbak az ellenzéki szavazóknál (illetve a második modell szerint a nemszavazóknál is). Összességében tehát

megállapíthatjuk hogy a korrelációk robusztusnak tekinthetők, hiszen a fő eredmények nem változnak a különböző mérési módszerek és bevont magyarázó változók esetén.

1. Táblázat. A válaszadók boldogságát becsülő lineáris regressziós modellek.

	(1)	(2)
Kormánytól vett ideológiai távolság	0.023*** (0.005)	0.020*** (0.005)
Kormánypártra szavazott ^a	0.074*** (0.016)	0.076*** (0.016)
Nem szavazott ^a		-0.067*** (0.024)
Szubjektív jövedelmi helyzet	0.457*** (0.018)	0.474*** (0.019)
Másokba vetett bizalom	0.080*** (0.006)	0.082*** (0.005)
Szociális kapcsolatok	0.201*** (0.010)	0.207*** (0.010)
Egészségi állapot	0.421*** (0.015)	0.437*** (0.013)
Munkanélküliség	-0.306*** (0.035)	-0.276*** (0.029)
Vallásosság	0.044*** (0.004)	0.045*** (0.004)
Iskolázottság	0.003 (0.010)	0.005 (0.010)
Iskolázottság ²	-0.000 (0.000)	-0.001* (0.000)
Nő ^b	0.105*** (0.013)	0.111*** (0.014)
Kor	-0.049*** (0.003)	-0.051*** (0.003)
Kor ²	0.000*** (0.000)	0.000*** (0.000)
Diszkriminált csoport tagja	-0.320*** (0.034)	-0.335*** (0.031)
Házasság ^c	0.517*** (0.025)	0.516*** (0.023)
Elvált ^c	-0.091*** (0.034)	-0.074** (0.029)
Özvegy ^c	-0.233*** (0.032)	-0.251*** (0.031)
Konstans	3.951*** (0.142)	3.862*** (0.124)
N	141794	180396

R-squared	0.242	0.250
-----------	-------	-------

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

^a Referencia kategória: ellenzéki

^b Referencia kategória: férfi

^c Referencia kategória: egyedülálló

A táblázat az ország- és év fix hatásokat figyelembe vevő lineáris regresszió együtthatóinak értékeit, illetve zárójelben az ország-évekre klaszterezett robosztus standard hibákat tartalmazza. Független változóként a legutóbbi választáson a kormánypártra való szavazás szerepel.

KÖVETKEZTETÉSEK

A regressziós modelljeink eredményei szerint Európában boldogabbak azok, akik a mindenkori kormánypárttal szimpatizálnak és akik kormánypártra szavaznak. A modellek kismértékű, de semmiképpen sem elhanyagolható különbséget mutatnak. Eredményeink szerint minél közelebb érzi magát valaki a nyertes párt(ok)hoz, annál inkább hatással van ez az egyének általános hangulatára az egész választási ciklus során. Kutatásunkat úgy terveztük, hogy minél valószínűbb legyen, hogy a boldogság terén jelentkező szisztematikus különbségekre alapvetően a pártidentitás elméletből kiindulva kaphatunk magyarázatot. Eredményünk összhangban áll azzal a feltételezéssel, hogy a pártkötődés hosszútávon hathat az egyének boldogság szintjére. Arra utal, hogy hiába változott meg a pártok és szavazóik közötti kapcsolat az elmúlt évtizedekben, a pártos kötődések még mindig jelentős hatással lehetnek arra, hogy hogyan gondolkodnak az emberek a politikához szűkebben és egészen távan kapcsolódó kérdésekről.

Ez az eredmény fontos kiegészítő információt nyújthat a demokratikus elszámoltathatóságról folyó kutatások számára. Ahogy arra a PMR-ről szóló korábbi tanulmányok is utaltak (Bisgaard 2015; Claassen and Ensley 2016; Jilke 2017; Taber and Lodge 2006), eredményeink arra mutatnak rá, hogy a pártkötődés rontja az elszámoltathatóságot. Amennyiben az emberek már önmagában attól tényről boldogabbak, hogy az általuk támogatott

párt kormányoz, akkor sérül a Grynaviski (2010) által meghatározott legfontosabb demokratikus elszámoltathatósági kritérium (nevezetesen, hogy az állampolgárok “képesek arra, hogy a megfelelő politikai szereplőket elismerjék vagy felelősségre vonják a közpolitikai döntéseikért” (2010, 1)). Továbbra is kérdés marad viszont, hogy – a demokratikus működést madártávlatból tekintve – az elszámoltathatóságra gyakorolt negatív hatást mennyiben ellensúlyozhatják a pártos kötődés pozitív hatásai. Hiszen a pártosságról szóló szakirodalom általános megállapítása, hogy a PMR a stabilitás fenntartásához járul hozzá. Mindazonáltal joggal feltételezhetjük, hogy az elszámoltathatóság csökken, amennyiben a két oldal boldogsága közötti különbség növekszik. Az későbbi kutatások tárgya lehet, hogy vajon különleges politikai vagy gazdasági körülmények, úgymint kétpárti verseny, vitatott választási eljárások, egypárti kormányok vagy éppen gazdasági visszaesés hozzájárulnak-e a kormánypárti és ellenzéki kötődésű szavazók boldogsága közötti különbség növekedéséhez.

Az eredményeink részben megegyeznek korábbi, önálló országokat vizsgáló kutatások eredményeivel (Patkós and Vay-Farkas 2012; Tsutsui, Yamane, and Ohtake 2017), miközben részben ellentmondanak azoknak a tanulmányoknak, melyek a választások boldogságra gyakorolt rövidtávú, egy héten belül megszűnő hatását mutatták ki (Gilbert et al. 1998; Pierce, Rogers, and Snyder 2016; Wilson, Meyers, and Gilbert 2003). Szintén eltérnek a következtetéseink azoktól a kutatásoktól, amelyek szerint az emberek boldogságát alapvetően a személyes körülményeik és személyes életük történései határozzák meg, így a makroesemények (mint például választások, terrortámadások vagy természeti katasztrófák) - némi rövidtávú hatástól eltekintve - nem hatnak különösebben az emberek mindennapjaira és általános hangulatára (Kinari et al. 2015; Pierce, Rogers, and Snyder 2016). A modelljeink arra is rávilágítottak, hogy a nem-szavazók kevésbé boldogok azoknál, akik részt vesznek a választásokon, legyen szó akár a nyertesekről, akár a vesztesekről. Ez szintén különbözik azon korábbi tanulmányok eredményeitől, amelyek nem mutattak ki szignifikáns összefüggést

politikai részvétel és boldogság között (Dolan, Metcalfe, and Powdthavee 2008; Green, Palmquist, and Schickler 2004; Stadelmann-Steffen and Vatter 2012; Winters and Rundlett 2015), éppen ezért érdemes lenne e kérdést későbbi kutatások során részletesen is megvizsgálni.

Az eredményeink közvetetten az alapérték-elmélethez (*set-point theory*) is kapcsolódnak, illetve ellentmondanak annak. Az alapérték-elmélet szerint az egyének majdhogynem születésüktől fogva rendelkeznek egy érték-beállítódással, amely jelentősen befolyásolja az étellel való elégedettségüket, és amely értékek csak rendhagyó élethelyzetek hatására (például családtag születése vagy halála, és ehhez hasonló jelentőségű események) változnak (Headey 2006, 2008). Ennélfogva az alapérték-elmélet szerint az egyének boldogsága életük során nagyjából konstansnak tekinthető. Az empirikus eredmények viszont azt mutatják, hogy bár a boldogságszintet egyértelműen befolyásolják velünk született adottságok is, a fontos életesemények – mint pl. válás, megözvegyülés, munkanélküliség – tartós hatást gyakorolnak a boldogságra (ld. pl. Lucas 2007). Eredményeinkre támaszkodva egyrészt kijelenthetjük, hogy ezek a körülmények a mi számításaink szerint is szignifikánsan hatnak a boldogságszintre, másrészt, hogy ezekhez hasonlóan a választások is olyan események, amelyeknek boldogság-következményei cáfolják az alapérték-elmélet alapján megfogalmazható várakozásokat.

ÖSSZEFOGLALÁS

Jelen tanulmányunkban nagy elemszámú, számos európai országot magába foglaló mintán vizsgáltuk, felfedezhető-e különbség kormánypárti és ellenzéki szimpatizánsok boldogsága között. Az eredményeink mindkét előzetes hipotézisünket igazolták. Egyrészt igazoltuk, hogy a kormánypárthoz való érzelmi kötődés magasabb boldogsággal jár együtt a releváns kontrollváltozók hatásának figyelembevételével is. Továbbá kimutattuk, hogy a kormánypárti és ellenzéki szimpatizánsok boldogsága közötti különbség növekszik, minél közelebb érzik magukat a választások a pártjaikhoz. A korrelációk szignifikánsnak és

robosztusnak bizonyultak számos további alternatív tesztelés során is, ahol más magyarázó változókat vagy modell specifikációt alkalmaztunk.

Tudomásunk szerint mi tettünk elsőként kísérletet arra, hogy egy nagy, nemzetközi összehasonlító mintán közvetlenül is vizsgáljuk a pártos kötődések lehetséges hatását a személyes jóllétre. Az eredményeink arra világítanak rá, hogy a politikai kötődéseknek a politika világán messze túlmutató hatásuk is elképzelhető. A választási győzelem vagy vereség megtapasztalása szignifikánsan összefügg az egyének boldogságával, és ezek a különbségek különösen jelentősek az erős pártos kötődésűek körében. Miközben az európai társadalmakban általános csökkenő tendenciát mutat mind a párttagok és a választásokon résztvevők száma, illetve azok aránya, akik közel érzik magukat bármely párthoz, a kormánypárthoz kötődés pozitív összefüggése a boldogságszinttel mégiscsak arra enged következtetni, hogy a pártos érzelmek továbbra is fontos elemei lehetnek az európai emberek identitásának.

Mindennek két különösen fontos következménye is van. Egyrészt, ahogy fentebb kifejtettük, a kormánypárti és ellenzéki oldalak közötti “boldogság-szakadék” komoly kérdéseket vet fel a politikai szereplők demokratikus elszámoltathatóságával kapcsolatban. Másrészt, eredményeinkből hosszú távú “boldogság deficitre” következtethetünk olyan pártok szimpatizánsai esetén, amelyek jó eséllyel soha nem kerülnek kormányra, mint például a kisebbségi vagy radikális pártok. Mindezekén túl, elemzésünk a boldogság-kutatások számára is fontos tanulsággal szolgálhat, mivel számos európai országot tartalmazó és 12 évet felölelő mintán erősíti meg, hogy a válaszadók kora, iskolázottsága, egészségi állapota, vallásossága, jövedelme, munkaerőpiaci státusza, családi állapota, szociális élete, diszkriminált csoporthoz tartozása és mások iránti bizalma a leggyakrabban feltételezettnek megfelelően hat a személyes boldogságra.

FÜGGELÉK

2. Függelék. Az elemzésben szereplő ország-évek.

	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014
Ausztria	*	*	*				*
Belgium	*	*	*	*	*	*	
Bulgária			*		*	*	
Ciprus			*			*	
Csehország	*	*			*	*	*
Dánia	*	*	*	*	*	*	*
Egyesült Királyság	*	*	*	*	*	*	
Észtország				*		*	
Finnország	*	*	*	*	*	*	*
Franciaország		*	*	*	*	*	*
Görögország	*	*			*		
Hollandia	*	*		*			*
Horvátország				*			
Írország		*		*	*	*	*
Izland		*				*	
Lengyelország	*	*	*	*	*	*	*
Lettország				*			
Litvánia					*	*	*
Luxemburg	*	*					
Magyarország		*		*	*	*	*
Németország		*	*	*	*	*	*
Norvégia	*	*	*	*	*	*	*
Olaszország	*					*	
Portugália	*		*	*		*	
Románia				*			
Spanyolország	*	*	*	*	*	*	*
Svájc	*	*	*	*	*	*	*
Svédország		*	*	*	*	*	
Szlovákia		*	*		*	*	

Szlovénia

*

*

*

*

*

*

2. Függelék. A regressziós modellekben szereplő változók leíró statisztikái. Saját készítés.

Változó	Megfigyelések	Átlag	Szórás	Min	Max
Boldogság	259509	7.24	1.998	0	10
Kormánytól vett ideológiai távolság	226986	1.838	1.606	0	8
Másokba vetett bizalom	260062	5.026	2.448	0	10
Szociális kapcsolatok	255857	2.708	.939	1	5
Egészség	260652	3.793	.925	1	5
Munkanélküliség	260894	.066	.248	0	1
Vallásosság	258859	4.722	2.994	0	10
Oktatásban töltött évek	260894	12.228	4.05	0	35
Neme	260806	1.535	.499	1	2
Életkor	260894	47.888	18.485	13	100
Diszkriminált csoport tagja	258846	.064	.245	0	1
Házasság	260894	.515	.5	0	1
Elvált	260894	.093	.291	0	1
Özvegy	260894	.093	.29	0	1
Közel érzi magát a kormánypárthoz	125703	.437	.496	0	1
Szubjektív jövedelmi helyzet	255102	2.959	.874	1	4

3. Függelék. A regressziós modellekben szereplő változók korrelációs táblája

Változók	Boldogság	Kormánytól vett ideológiai távolság	Másokba vetett bizalom	Szociális kapcsolatok	Egészség	Munkanélküliség	Vallásosság	Oktatásban töltött évek száma	Neme	Életkor	Diszkriminált csoport tagja	Házass	Elvált	Özvegy	Közel érzi magát a kormánypárthoz	Szubjektív jóléti helyzet
Boldogság	1.000															
Kormánytól vett ideológiai távolság	-0.035*	1.000														
Másokba vetett bizalom	0.274*	-0.031*	1.000													
Szociális kapcsolatok	0.219*	0.006*	0.142*	1.000												
Egészség	0.351*	-0.053*	0.182*	0.228*	1.000											
Munkanélküliség	-0.122*	0.009*	-0.068*	-0.031*		1.000										
Vallásosság	0.034*	-0.028*	-0.020*	-0.025*	-0.087*	-0.029*	1.000									
Oktatásban töltött évek száma	0.144*	-0.017*	0.188*	0.144*	0.256*	-0.020*	-0.146*	1.000								

Neme	-0.009*	-0.018*	-0.032*	-0.039*	-0.067*	-0.013*	0.170*	-0.040*	1.000							
Életkor	-0.114*	0.050*	-0.038*	-0.110*	-0.403*	-0.123*	0.195*	-0.266*	0.040*	1.000						
Diszkriminált csoport tagja	-0.103*	0.044*	-0.051*	-0.027*	-0.062*	0.075*	0.009*	0.020*		-0.042*	1.000					
Házass	0.110*	-0.008*		-0.009*	-0.029*	-0.064*	0.090*	0.008*	-0.047*	0.230*	-0.037*	1.000				
Elvált	-0.091*	0.014*	-0.015*	-0.017*	-0.046*	0.039*	-0.042*	0.023*	0.042*	0.070*	0.033*	-0.330*	1.000			
Özvegy	-0.146*	0.023*	-0.062*	-0.081*	-0.224*	-0.064*	0.135*	-0.213*	0.163*	0.410*	-0.019*	-0.330*	-0.103*	1.000		
Közel érzi magát a kormánypárthoz	0.060*	-0.302*	0.018*		0.023*	-0.037*	0.067*	-0.016*		0.039*	-0.049*	0.030*	-0.015*	0.016*	1.000	
Szubjektív jövedelmi helyzet	0.402*	-0.050*	0.265*	0.182*	0.272*	-0.217*	-0.077*	0.251*	-0.073*	-0.061*	-0.114*	0.079*	-0.085*	-0.115*	0.050*	1.000

*** $p < 0.01$, ** $p < 0.05$, * $p < 0.1$

HIVATKOZÁSOK

- Alan Lewis, Christopher, Ciaran Lanigan, Stephen Joseph, and Jan De Fockert. 1997. "Religiosity and Happiness: No Evidence for an Association among Undergraduates." *Personality and Individual Differences* 22(1): 119–21.
- Álvarez-Díaz, Ángel, Lucas González, and Benjamin Radcliff. 2010. "The Politics of Happiness: On the Political Determinants of Quality of Life in the American States." *The Journal of Politics* 72(3): 894–905.
- Anderson, Christopher J., and Christine A. Guillory. 1997. "Political Institutions and Satisfaction with Democracy: A Cross-National Analysis of Consensus and Majoritarian Systems." *The American Political Science Review* 91(1): 66–81.
- Anduiza, Eva, Aina Gallego, and Jordi Muñoz. 2013. "Turning a Blind Eye Experimental Evidence of Partisan Bias in Attitudes Toward Corruption." *Comparative Political Studies* 46(12): 1664–1692.
- Armingeon, Klaus, Christian Isler, Laura Knöpfel, and David Weisstanner. 2016. "Supplement to the Comparative Political Data Set – Government Composition 1960-2014." <http://www.cpds-data.org/>.
- Bisgaard, Martin. 2015. "Bias Will Find a Way: Economic Perceptions, Attributions of Blame, and Partisan-Motivated Reasoning during Crisis." *The Journal of Politics* 77(3): 849–860.
- Blais, André, and François Gélinau. 2007. "Winning, Losing and Satisfaction with Democracy." *Political Studies* 55(2): 425–441.
- Blais, André, Elisabeth Gidengil, and Anja Kilibarda. 2015. "Partisanship, Information, and Perceptions of Government Corruption." *International Journal of Public Opinion Research*: edv037.
- Blanchflower, David G., and Andrew J. Oswald. 2008. "Is Well-Being U-Shaped over the Life Cycle?" *Social Science & Medicine* 66(8): 1733–49.
- Bolsen, Toby, James N. Druckman, and Fay Lomax Cook. 2014. "The Influence of Partisan Motivated Reasoning on Public Opinion." *Political Behavior* 36(2): 235–262.
- Bullock, John G. 2009. "Partisan Bias and the Bayesian Ideal in the Study of Public Opinion." *The Journal of Politics* 71(3): 1109–24.
- Claassen, Ryan L., and Michael J. Ensley. 2016. "Motivated Reasoning and Yard-Sign-Stealing Partisans: Mine Is a Likable Rogue, Yours Is a Degenerate Criminal." *Political Behavior* 38(2): 317–35.
- Curini, Luigi, Willy Jou, and Vincenzo Memoli. 2012. "Satisfaction with Democracy and the Winner/Loser Debate: The Role of Policy Preferences and Past Experience." *British Journal of Political Science* 42(02): 241–261.

- Dalton, Russell J. 2002. *Parties Without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies*. OUP Oxford.
- Dalton, Russell J., and Steven Weldon. 2007. "Partisanship and Party System Institutionalization." *Party Politics* 13(2): 179–196.
- Daniller, Andrew M. 2016. "Can Citizens Care Too Much? Investment in Election Outcomes and Perceptions of Electoral Legitimacy." *Electoral Studies* 44: 151–161.
- Di Tella, Rafael, and Robert MacCulloch. 2005. "Partisan Social Happiness." *The Review of Economic Studies* 72(2): 367–393.
- Dolan, Paul, Robert Metcalfe, and Nattavudh Powdthavee. 2008. "Electing Happiness: Does Happiness Affect Voting and Do Elections Affect Happiness." *Discussion Papers in Economics* 30.
- Dolan, Paul, Tessa Peasgood, and Mathew White. 2008. "Do We Really Know What Makes Us Happy? A Review of the Economic Literature on the Factors Associated with Subjective Well-Being." *Journal of Economic Psychology* 29(1): 94–122.
- Downs, Anthony. 1957. "An Economic Theory of Political Action in a Democracy." *Journal of Political Economy* 65(2): 135–50.
- Edelson, Jack et al. 2017. "The Effect of Conspiratorial Thinking and Motivated Reasoning on Belief in Election Fraud." *Political Research Quarterly*: 1065912917721061.
- European Social Survey. 2015. "European Social Survey Round 1 to 7."
- Ferrer-i-Carbonell, Ada, and Paul Frijters. 2004. "How Important Is Methodology for the Estimates of the Determinants of Happiness?" *The Economic Journal* 114(497): 641–659.
- Frijters, Paul, and Tony Beatton. 2012. "The Mystery of the U-Shaped Relationship between Happiness and Age." *Journal of Economic Behavior & Organization* 82(2): 525–42.
- Gerber, Alan, and Donald Green. 1999. "Misperceptions About Perceptual Bias." *Annual Review of Political Science* 2(1): 189–210.
- Gilbert, Daniel T. et al. 1998. "Immune Neglect: A Source of Durability Bias in Affective Forecasting." *Journal of personality and social psychology* 75(3): 617.
- Green, Donald P., Bradley Palmquist, and Eric Schickler. 2004. *Partisan Hearts and Minds: Political Parties and the Social Identities of Voters*. Yale University Press.
- Grynaviski, Jeffrey D. 2010. *Partisan Bonds: Political Reputations and Legislative Accountability*. Cambridge University Press.
- Hartog, Joop, and Hessel Oosterbeek. 1998. "Health, Wealth and Happiness: Why Pursue a Higher Education?" *Economics of Education Review* 17(3): 245–56.

- Headey, Bruce. 2006. *Happiness: Revising Set Point Theory and Dynamic Equilibrium Theory to Account for Long Term Change*. DIW Discussion Papers. Working Paper. <https://www.econstor.eu/handle/10419/18500> (September 17, 2020).
- . 2008. “Life Goals Matter to Happiness: A Revision of Set-Point Theory.” *Social Indicators Research* 86(2): 213–31.
- Inglehart, Ronald. 2002. “Gender, Aging, and Subjective Well-Being.” *International Journal of Comparative Sociology* 43(3–5): 391–408.
- Jerit, Jennifer, and Jason Barabas. 2012. “Partisan Perceptual Bias and the Information Environment.” *Journal of Politics* 74(3): 672–684.
- Jilke, Sebastian. 2017. “Citizen Satisfaction under Changing Political Leadership: The Role of Partisan Motivated Reasoning.” *Governance*.
- Kahan, Dan M. 2016. “The Politically Motivated Reasoning Paradigm, Part 1: What Politically Motivated Reasoning Is and How to Measure It.” *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource*.
- Kinari, Yusuke et al. 2015. “Happiness before and after an Election: An Analysis Based on a Daily Survey around Japan’s 2009 Election.”
- Kunda, Ziva. 1990. “The Case for Motivated Reasoning.” *Psychological bulletin* 108(3): 480.
- Lebo, Matthew J., and Daniel Cassino. 2007. “The Aggregated Consequences of Motivated Reasoning and the Dynamics of Partisan Presidential Approval.” *Political Psychology* 28(6): 719–746.
- Leeper, Thomas J., and Rune Slothuus. 2014. “Political Parties, Motivated Reasoning, and Public Opinion Formation.” *Political Psychology* 35(S1): 129–156.
- Lelkes, Orsolya. 2017. “Happiness over the Life Cycle: Exploring Age-Specific Preferences.” *Mainstreaming Ageing*: 359–91. <https://www.taylorfrancis.com/> (March 29, 2020).
- Lewis, Christopher Alan, John Maltby, and Sue Burkinshaw. 2000. “Religion and Happiness: Still No Association.” *Journal of Beliefs & Values* 21(2): 233–36.
- Lewis, Christopher Alan, John Maltby, and Liz Day. 2005. “Religious Orientation, Religious Coping and Happiness among UK Adults.” *Personality and Individual Differences* 38(5): 1193–1202.
- Lucas, Richard E. 2007. “Adaptation and the Set-Point Model of Subjective Well-Being: Does Happiness Change After Major Life Events?” *Current Directions in Psychological Science* 16(2): 75–79.
- Mair, Peter. 2013. *Ruling the Void: The Hollowing of Western Democracy*. London ; New York: Verso.
- Patkós, Veronika, and Eszter Vay-Farkas. 2012. “Boldogíthat-e a Politika? A Kormánypártra Szavazás Hatása Az Egyéni Boldogságra.” *Politikatudományi Szemle* (3): 145–164.

- Pierce, Lamar, Todd Rogers, and Jason A. Snyder. 2016. "Losing Hurts: The Happiness Impact of Partisan Electoral Loss." *Journal of Experimental Political Science* 3(01): 44–59.
- Slothuus, Rune, and Claes H. de Vreese. 2010. "Political Parties, Motivated Reasoning, and Issue Framing Effects." *The Journal of Politics* 72(3): 630–45.
- Stadelmann-Steffen, Isabelle, and Adrian Vatter. 2012. "Does Satisfaction with Democracy Really Increase Happiness? Direct Democracy and Individual Satisfaction in Switzerland." *Political Behavior* 34(3): 535–59.
- Taber, Charles S., and Milton Lodge. 2006. "Motivated Skepticism in the Evaluation of Political Beliefs." *American Journal of Political Science* 50(3): 755–769.
- Tsutsui, Yoshiro, Shoko Yamane, and Fumio Ohtake. 2017. "Why Are Cabinet Supporters Happy?" *Journal of Behavioral Economics and Finance* 10: 1–6.
- Wattenberg, Martin P. 1981. "The Decline of Political Partisanship in the United States: Negativity or Neutrality?" *American Political Science Review* 75(4): 941–50.
- Wilson, Timothy D., Jay Meyers, and Daniel T. Gilbert. 2003. "'How Happy Was I, Anyway?' A Retrospective Impact Bias." *Social Cognition* 21(6): 421–446.
- Winters, Matthew S., and Ashlea Rundlett. 2015. "The Challenges of Untangling the Relationship Between Participation and Happiness." *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations* 26(1): 5–23.